

*Олійник Л. В., кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник НМЦ організації
освітньої діяльності НУОУ ім. Івана Черняховського*

НАВЧАННЯ ВІЙСЬКОВО-СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН МАГІСТРІВ ВІЙСЬКОВО-СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ПРОБЛЕМА

В статті обґрунтовуються науково-методичні проблеми навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління.

Визначені тенденції для вирішення завдань військової освіти Збройних Сил України на основі досвіду навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління..

Ключові слова: проблема, магістр, військово-соціальне управління, військово-спеціальні дисципліни, навчання, технологія, якість.

В статье обосновываются научно-методические проблемы обучения военно-специальным дисциплинам магистров военно-социального управления.

Определены тенденции для решения задач военного образования Вооруженных Сил Украины на основе опыта обучения военно-специальным дисциплинам магистров военно-социального управления.

Ключевые слова: проблема, магистр, военно-социального управления, военно-специальные дисциплины, обучение, технология, качество.

Сьогодні вимагає значних змін процесу навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління з метою підвищення рівня практичної підготовленості до вирішення складних професійних завдань. Навчання магістрів військово-соціального управління ґрунтується на єдності психологічної, соціальної та культурної сфери та визначається поняттям ноосфери – стану біосфери, при якому розумова діяльність людини стає фактором її розвитку.

Загальною проблемою, яка стоїть перед навчанням військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління є подолання невідповідності її структури та змісту загальним вимогам сьогодення.

Шляхом вирішення цієї проблеми, на нашу думку, є розробка науково-обґрунтованої концепції безперервного навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління. В концепції слід враховувати тенденції глобальних цивілізаційних процесів, що пов'язані з переходом до постіндустріального суспільства, виходячи з цього визначити сукупність потрібних суспільству професій.

Повинно бути визначено в ній і місце методичної системи навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління, головним завданням якої має бути дійсний перехід на гуманістичну парадигму, яка, на думку І.А. Зязюна, носить холистичний характер,

тобто позбавлена статистичного, безболісного підходу до людини, яка постає при цьому не сукупністю окремих пізнавальних процесів і психічних властивостей, а цілісною особистістю. Найважливіше у цьому підході не формування в особистості слухача окремих нормативних знань, а механізмів самоучіння, саморозвитку, самовиховання з урахуванням максимального вияву індивідуальних здібностей [1, с.8–9].

Погоджуючись з думкою І. А. Зязюна, можна визначити, що в центрі навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління має бути особистість у всіх її взаємозв'язках і опосередкуваннях: “Це антропологічний, педоцентричний підхід, і його основні складові – ідеї, моделі, цінності як матеріальні, так і духовні, спрямовані на піднесення індивідуальності, її самовиявлення і розвиток”[2, с. 106].

Іншою групою проблем навчання військово-спеціальних дисциплін майбутніх магістрів військово-соціального управління є проблеми, які пов'язані з внутрішніми суперечностями навчально-виховного процесу, який організується у вищому військовому навчальному закладі (ВВНЗ). Спираючись на класифікацію В. В. Ягупова [3, с. 32], до них відносять такі суперечності: між постійно зростаючими вимогами замовника до рівня готовності професійної діяльності військових фахівців та загальним станом навчально-виховного процесу у

ВВНЗ, який їх готує: між навчанням, вихованням, розвитком, самовихованням і самоосвітою слухачів; між характером сучасної професійної діяльності та організації навчально-виховного процесу у ВВНЗ і досягнутим рівнем їх моделювання в методичній системі навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління; між запланованим та дійсним результатом навчання; між реальними можливостями і потенційними потребами навчання слухачів; між діяльністю науково-педагогічного працівника і навчально-пізнавальною діяльністю слухачів; між індивідуальним стилем діяльності науково-педагогічного працівника і вимогами до функціонування навчально-виховної системи; між усвідомленням слухачем своїх прав і обов'язків та його ставлення до навчально-пізнавальної діяльності; між усвідомленням слухачем своїх прав і обов'язків та його ставлення до навчально-пізнавальної діяльності; між теоретичними і практичними знаннями слухачів та їх навичками і уміннями використовувати їх на практиці.

Серед вказаних проблем, на нашу думку, першочергового вирішення вимагає проблема, що пов'язана з невідповідністю існуючої методичної системи навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління суб'єкт-суб'єктній парадигмі організації освітньо-виховного процесу. Як підкреслює І. А. Зязюн, "важливим і складним завданням є переведення змісту освіти у внутрішній світ особистості. Для цього необхідно організувати психологічно обґрунтовану діяльність двох рівнозначних у відношеннях суб'єктів: викладач-студент, прагнучи актуалізувати формування в слухачів внутрішньо-особистісної мотивації при задоволенні їхніх сутнісних (існуючих і формованих) потреб. Йдеться про освітню технологію – внутрішню організацію змісту, тобто про логіку і структуру змісту в контексті взаємовідношень учасників освітньої, зокрема і педагогічної дії" [1, с. 15]. Тому методична система навчання військово-спеціальних дисциплін має допомогти майбутньому магістру військово-соціального управління стати як суб'єктом учіння під час навчання у ВВНЗ, так і суб'єктом власного особистісного розвитку.

Навчально-виховний процес ВВНЗ – це цілеспрямований, спеціально організований процес систематичного оновлення та вдосконалення знань, умінь, навичок, необхідних для професійної компетентності магістрів військово-соціального управління, зумовлений потребами розвитку суспільства, освіти, науки, культури, Збройних Сил України, і потребами, що впливають з особистого досвіду та специфіки діяльності магістра військово-соціального управління, який обіймає посаду відповідного рівня управління у відповідному органі військового управління.

Військово-соціальне управління – систематичний зовнішній або внутрішній вплив на систему специфічних соціальних відносин, в якій знаходяться військовослужбовці, з метою приведення її до стану, що дозволяє успішно вирішувати повсякденні і бойові завдання.

Магістр військово-соціального управління, офіцер військового управління оперативно-тактичного рівня – досвідчений професіонал військової справи, здатний організувати морально-психологічне забезпечення бою (операції), здійснювати планування та виконання заходів морально-психологічного забезпечення у з'єднанні.

Не доцільно розглядати як цілі навчання декларацію про потребу формування різнобічно розвиненої, гармонійної, соціально активної творчої особистості слухачів. Мету будь-якої складної логіко-педагогічної системи слід сформулювати настільки точно й визначено, щоб можна було однозначно зробити висновки про ступінь її реалізації та організувати процес, який гарантує її досягнення.

Потребують покращення недоліки ефективності навчання магістрів військово-соціального управління:

не досить високий рівень внутрішньої потреби, інтересу, схильності до військово-педагогічної діяльності;

слабка підготовленість до виховної та соціально-психологічної роботи з офіцерами (мають труднощі у переконанні їх займатися навчанням та вихованням підлеглих; не вміють на практиці застосовувати знання військової педагогіки та психології (при тому, що скорочується курс вивчення цих дисциплін);

не достатньо володіють педагогічними переконаннями та не займаються своїм

військово-педагогічним та психологічним самовдосконаленням.

Докорінні зміни можливі лише на основі сформованого теоретико-методичного пошуку, що дасть змогу звести в чітку структуровану систему різнорівневої підготовки фахівців актуалізувати дослідження і встановити їхній відносний пріоритет, зменшити розрив між педагогічною наукою і педагогічною практикою, ліквідувати суперечності між вимогами соціального замовлення суспільства і реальною готовністю фахівців до здійснення професійної діяльності.

Ця концептуальна ідея має слугувати теоретичною основою для подолання більшості суперечностей які стосуються навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління:

між зростаючими вимогами до навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління і консерватизмом та нераціональністю системи їхнього навчання;

між приблизним характером результатів педагогічного впливу і необхідністю досягнення певних, з достатнім ступенем точності прогнозованих результатів навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління, цілеспрямованого формування професійно і соціально значущих, особистісних якостей магістрів військово-соціального управління;

між системним, комплексним характером професійних якостей магістра військово-соціального управління і розрізненістю окремих військово-спеціальних дисциплін, що їх мають вивчати магістри військово-соціального управління;

між потребою розвитку творчих здібностей та творчої активності магістрів військово-соціального управління і реальним процесом формування стереотипних знань.

Проблеми та труднощі навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління викликані не тільки недосконалістю методичної системи навчання військово-спеціальних дисциплін у цілому та неминучими витратами в освітній практиці, але й об'єктивною складністю, нечіткістю наших уявлень про кінцеву мету такого навчання військово-спеціальних дисциплін – професійної діяльності магістрів військово-соціального управління.

Однією із невирішених проблем залишається проблема сучасного технологічного підручника з військово-спеціальних дисциплін. Вимогою сучасності є те, що у підручнику повинно бути визначено процесуальні особливості навчання магістрів військово-соціального управління з урахуванням методичних та дидактичних закономірностей засвоєння знань. Варіативність змісту – важливий принцип створення ефективного підручника. Звісно, допустима зміна окремих тем, що розкриті на одному рівні складності: нехай вони будуть подані на іншому рівні. У підручнику повинна бути система вправ, які достатньо дозовано та продумано висвітлені, щоб формувати у слухачів основні поняття курсу на певному рівні.

Підручник призваний гарантувати досконале навчальне навантаження тих, хто навчається та задовольняти двом головним принципам навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління: комфортності учіння та комфортності педагогічної дії.

Культура як і суспільне життя, різнорідне. У формах діяльності, у сферах життя та у соціальних спільнотах складаються свої види культури. Цінності видів та форм культури володіють не тільки предметною своєрідністю, а й притаманними їм формам, способам, механізмам засвоєння. У цьому сутність диференціації навчального процесу на дисципліни. Військово-спеціальна дисципліна – це частина навчального процесу. Склад та зміст військово-спеціальних дисциплін визначається спрямуванням та профілем спеціальності.

Крім того, військово-спеціальна дисципліна уявляє собою модель певного виду практичної діяльності. Але ж між моделями практики та військово-спеціальними дисциплінами може і не бути прямої відповідності. Військово-спеціальна дисципліна моделює не саму практичну діяльність, а процес засвоєння слухачами знань про цю діяльність. Основна частина змісту військово-спеціальних дисциплін переходить із попередньої практики викладання. Зміни змісту викладання може бути досягнуто рекомбінацією раніше діючих військово-спеціальних дисциплін під час диференціації та інтеграції. Поки що ця робота методичної бази, часто здійснюється

на основі інтуїції науково-педагогічних працівників. Що не завжди приводить до позитивного результату. А це ключова ланка навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління.

Також проблеми виникають у проектуванні навчального плану – загальної технологічної схеми, у яку вписані послідовність, обсяг, форми викладання. Ефективність структури навчального плану неможна розглядати поза конкретним змістом кожної із військово-спеціальних дисциплін, що складають навчальний план. Методами виміру змісту програм, ефективності навчальних занять, мотивації, зацікавленості слухачів та якості викладання потрібна ефективна система діагностики. Найближче завдання розробки методик такого роду – введення критеріїв, категорій та одиниць аналізу.

Необхідно запропонувати ряд критеріїв: відповідність структури військово-спеціальних дисциплін моделі профілю спеціаліста (його освітньо-кваліфікаційній характеристиці) та моделі загальної культури для загальноосвітньої підготовки; відповідність структури військово-спеціальних дисциплін рівню підготовленості самих слухачів, стану їх культури; ефективність військово-спеціальних дисциплін у різнобічному розвитку особистості (проблема широкої та вузької спеціалізації); реалізація можливостей педагогічного потенціалу науково-педагогічних працівників. Використання сучасних методів та технологій навчання військово-спеціальних дисциплін; взаємозв'язок, взаємодоповненість, загальна спрямованість військово-спеціальних дисциплін (виключення дублювання, взаємо виключення, однобічності).

Зміст навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління має включати такі компоненти:

ціннісний компонент, який має дати сукупність ціннісних орієнтацій для професійної діяльності та забезпечити усвідомлення і сприйняття ними норм і правил цієї діяльності;

пізнавальний має забезпечити їх системою фундаментальних, професійних знань;

діяльнісний має сприяти формуванню і постійному вдосконаленню у них творчих

методів, прийомів і форм професійної діяльності;

особистісний має сприяти самопізнанню слухачем самого себе як творчої особистості, формувати його адекватну самооцінку, допомогти його професійному самовизначенню та самоактуалізації та самоутвердженні не тільки у професійній діяльності, а й у суспільно-значущій діяльності взагалі.

Аналіз світових тенденцій розвитку загальної і військової освіти, крім того, дає змогу означити контури сучасних технологій навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління.

По-перше, визначена технологія повинна виходити з характеру і змісту майбутньої професійної діяльності магістрів військово-соціального управління. Мова йде про систематичне та цілеспрямоване навчання військово-спеціальних дисциплін. Важливим наслідком є те, що навчання військово-спеціальних дисциплін перестає замикатися само на собі (навчатися, щоб одержати знання, або й того менше – оцінку), а виступає засобом безпосереднього формування необхідних предметно-професійних якостей магістрів військово-соціального управління.

По-друге, технологія навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління повинна бути особистісною, тобто формувати і розвивати особистість кожного з тих, хто навчається. Педагогічний процес на основі особистісного підходу повинен являти собою комплекс педагогічних заходів:

застосування ефективних методик вивчення індивідуальних якостей слухачів та науково-педагогічних працівників;

поглиблення на цій основі індивідуалізації навчання і виховання слухачів;

розширення варіативності викладання та навчання військово-спеціальних дисциплін;

забезпечення глибокої самостійної розумової праці тих, хто навчається;

перехід від авторитарної педагогіки до педагогіки співробітництва тощо.

По-третє, основою сучасної технології навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління має стати творчість, пошукова діяльність тих, хто навчається, в поєднанні з практичною

реалізацією її результатів. Інакше кажучи, технологія повинна носити креативний характер. У вирішенні цієї проблеми, на наш погляд, є два аспекти.

Перший – вищої освіти немає без науки. ВВНЗ може і повинний бути не тільки навчальним закладом, але й науковим центром із безпосереднім виходом на реалізацію наукових досліджень і широким залученням до них тих, хто навчається. Наука – це краща база для підготовки творчої особистості будь-якого профілю діяльності.

Другий аспект – навчання слухачів творчо мислити впровадженням військово-спеціальних навчальних дисциплін, комплексним застосуванням відомих і нових підходів, форм і способів перетворення навчальної діяльності тих, хто навчається, у навчально-творчу.

Найбільш загальноновизнаним і теоретично обґрунтованим підходом є проблемне навчання. Найбільш діючою формою перетворення навчальної діяльності тих, хто навчається, в навчально-творчу є проблемні ігрові заняття, особливо на тлі імітації умов і динаміки розвитку тих або інших професійно-діяльнісних ситуацій.

Таким чином, процес навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління має бути підпорядкованим не стільки завданню інформаційного насичення, скільки формуванню продуктивного мислення, розвитку інтелектуального потенціалу особистості, становленню способів логічного аналізу і всебічної обробки інформації, творчому конструюванню.

По-четверте, технологія навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління повинна опиратися на сучасні інформаційні технології. Інформаційні технології є універсальним засобом пізнавально-дослідницької діяльності, що забезпечує оперативне збагачення навчальною інформацією.

По-п'яте, технологія навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління повинна органічно вбирати в себе всі кращі традиційні педагогічні рекомендації, які виправдали себе на практиці. Не можна заперечувати все старе, перевірене і прийняте практикою. У педагогіці неприпустиме двомірне мислення: або нове, або старе.

Потрібний діалектичний підхід: пошук нового, відновлення старого, використання кращого іноземного досвіду, відмова від того, що зжило себе. Саме такий підхід може попередити від впадання в крайнощі і дозволить вибрати оптимальний шлях удосконалення навчально-виховного процесу.

Формування творчої особистості слухача відбувається, передусім, в умовах організованого навчального процесу. Цьому мають сприяти організаційні форми занять з військово-спеціальних дисциплін (лекції, семінарські, групові, практичні, індивідуальні навчальні заняття, групові вправи, тактичні, тактико-спеціальні заняття, тактичні, тактико-спеціальні, командно-штабні навчання, воєнні ігри тощо). Важливим тут є переосмислення технології проведення всіх без винятку видів занять військово-спеціальних дисциплін, застосування інноваційних підходів. Навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління стає більш реальною та цілеспрямованою, коли застосовуються не тільки репродуктивні, а й проблемні технології, основою для яких слугує моделювання навчально-бойових дій та ситуацій повсякденної діяльності, їх розгляд, аналіз та оцінка, проведення семінарів, дискусій, “мозкових штурмів”, проблемно-діалектичне вивчення військово-спеціальних дисциплін, що дає слухачам змогу побачити предметні та соціальні аспекти процесу їхньої майбутньої професійної діяльності. Проблемні технології створюють обстановку реальної практики розв'язання конкретних військово-спеціальних завдань, де слухачі виступають у ролі фахівців майбутнього посадового призначення відповідного рівня, дають їм можливість самостійно і творчо засвоювати необхідні знання, приймати обґрунтовані рішення, вчитися брати на себе відповідальність за їх виконання та наслідки.

Шляхами впровадження ідей прогресивних методичних систем у навчально-виховний процес, на нашу думку, може бути організація міжособистісної навчальної взаємодії, суттєве вдосконалення змістовного і методичного компоненту навчального процесу.

Особливої уваги вимагає суттєве вдосконалення змістовного компоненту навчання військово-спеціальних дисциплін. Для цього слід передбачити те, що зміст військово-спеціальних дисциплін магістрів

військово-соціального управління має включати все необхідне для задоволення різноманітних потреб і бути спрямованим на забезпечення формування і розвитку їх особистості. На увазі треба мати формування їх наукового світогляду, переконань, допомогу в самоактуалізації, самовизначенні, самореалізації та самоутвердженні у професійній діяльності як творчої та всебічно розвиненої особистості.

Крім того, поряд з вирішенням вищезазначених завдань вимагає вирішення проблема якості навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління. Для цього необхідний постійно діючий і всебічний моніторинг як рівня знань, процесу навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління, так і кваліфікації та конкурентноздатності випускників. Важливим є використання комплексних кваліфікаційних завдань у формі тестів для перевірки готовності магістрів військово-соціального управління до виконання практичних професійних завдань. За допомогою цих комплексних завдань повинна моделюватися ситуація, у

яку потрапляє випускник; коли треба виконати не чисто навчальне, але в більшій мірі реальне завдання, тобто визначається, в якій мірі підготовка випускника відповідає вимогам замовника, що потребує глибокого занурення магістрів військово-соціального управління в майбутню професію.

Отже, побудова методичної системи навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління, на наш погляд, повинно здійснюватись за такими пріоритетними напрямками:

приведення змісту навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління відповідно до державних стандартів вищої освіти, сучасних потреб та досвіду підготовки військ;

застосування інноваційних технологій навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління, створення умов для розвитку, саморозвитку, самореалізації слухачів;

оптимізацію системи підготовки науково-педагогічних працівників і приведення її відповідно до потреб Збройних Сил України та розвитку військової науки.

Література

1. Зязюн І. А. Діалог культур: Україна у світовому контексті. І. А. Зязюн (голов. ред.), С.О.Черепанова (упоряд. і відп. ред.), Н.Г.Ничкало, В.Г.Скотний та ін Філософія освіти: 36. наук,праць. – Львів: Світ, 1999. – Вип.4. – 360 с.
2. Сухомлинська О. В. Цінності у вихованні дітей та молоді: стан розроблення проблеми // Педагогіка і психологія. – 1997. – №1. – С.105–111.
3. Ягупов В. І. Управлінські функції офіцера та їх педагогічний зміст. Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. – 2000. – №2. – с. 32–39.

Oleinik L., Ph.D. in education

STUDIES MILITARY-SPECIAL DISCIPLINE MASTERS MILITARY-SOCIAL MANAGEMENT WHAT SCIENTIFICALLY-METHODICAL PROBLEM

The article contains scientifically-methodical problem of studies military- special discipline masters military- social management.

The scientifically-methodical problem of studies military-special discipline masters military- social management the formation of professional abilities of future master military-social management of higher military educational establishments in the context of modern requirements to the military specialist are analyzed.

The article problem of enhancement the preparation quality of master's degrees is considered and the ways of its decision are offered through the prism of notion "technology of studies military- special discipline masters military-social management". Principles of improvement of higher military education quality, which are lighted up in close communication with the high school aspects of humanization and humanitarization

Tendencies for the decision of tasks of military formation of Military Powers of Ukraine on the basis of experience of studies military-special discipline masters military-social management

Key words: proble, master, military-social management, military- special discipline, studies, technology, quality.